

КОМУНІКАТИВНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах сучасних соціально-економічних, політичних, культурних перетворень постає питання формування професійно компетентної особистості в будь-якій галузі діяльності. Здобуття спеціалістами професійних знань та формування умінь здійснюється в основному у ВНЗ.

Студент вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації є однією з найважливіших постатей майбутнього суспільства, його прогресивного розвитку та демократичних перетворень. Показником засвоєння професійних навичок виступає ефективність навчання та їхнього застосування на практиці. Важливою сферою становлення студента як майбутнього фахівця є спілкування. У зв'язку з цим актуальною є проблема впливу комунікативних особливостей студентів на успішність їхньої навчальної діяльності. Важливим також є питання розвитку не лише професійних, але і особистісних комунікативних рис та якостей, які б сприяли налагодженню педагогічного спілкування у форматі вищого навчального закладу, і зростанню особистості студента загалом. Тому слід зосередити увагу на комунікативній підготовці майбутнього фахівця, розвитку його комунікативних якостей, актуалізації потреби у спілкуванні сьогоденного студента в процесі навчання.

Питання, пов'язані з проблемою комунікативної активності студентів у вищих навчальних закладах як необхідної умови навчальної та професійно-педагогічної діяльності, вивчалися багатьма дослідниками (В.В. Власенко, Н.В. Волошина, В.А. Горянїна, М.О. Коць, В.В. Рижов, С.В. Терещук).

Метою статті є встановлення своєрідності впливу комунікативної активності студентів на процес навчання в педагогічному вищому навчальному закладі.

У відповідності з поставленою метою визначено наступні завдання:

1. Проаналізувати сучасний стан розроблення проблеми комунікативних особливостей людини у науковій літературі.
2. Визначити передумови своєрідності впливу комунікативних характеристик на навчальну діяльність у вищому навчальному закладі.

Розглядаючи потребу у спілкуванні як джерела комунікативної активності, можна простежити рівень її розвитку у сучасних студентів.

Комунікативна активність розглядається як стан внутрішньої готовності реагувати певним чином на ситуації чи суб'єкти спілкування.

До комунікативних особливостей особистості відносять: комунікативний потенціал, комунікативну компетентність, комунікативні здібності, комунікативні навички та вміння, комунікативний стан, комунікативний компонент, комунікативні якості, стиль спілкування, мотиви спілкування та потреби у спілкуванні, комунікативні установки.

Специфіка процесу спілкування відображається у методичній структурі педагогічної діяльності. Без спілкування неможливе вирішення дидактичних завдань педагогіки.

Навчальна діяльність студентів опосередкована спілкуванням за трьома напрямками: спілкування з викладачами, спілкування з однокурсниками, професійне спілкування під час педагогічної практики.

Найбільш поширеною тематикою спілкування студентів є навчання. Наступні позиції займають суспільні та політичні справи, спорт, особисте життя, вчинки оточуючих. На останньому місці – література та мистецтво.

Ступінь участі студента в кожному з комунікативних актів передусім залежить від змісту самої навчальної діяльності, в котру він входить та від умов, у яких ця діяльність здійснюється, індивідуальних методів, особливостей інших її учасників, мікросоціуму тощо. Однак за своєрідністю такої взаємодії завжди можна побачити те, що властиве лише для даної особистості як індивідуальне і неповторне, що характеризує майбутнього фахівця.

Навчальна діяльність студентів – це не просто засіб для формування професійної компетентності, але й задоволення пізнавальної потреби. У спілкуванні відбувається обмін інформацією, знаннями, способами дій, почуттями і настроями, що призводить до підвищення рівня інформованості учасників спільної діяльності. В умовах спілкування інтерес виникає частіше спочатку до ситуації взаємодії або до самого процесу спілкування з партнером, а вже потім активізується власне пізнавальна мотивація. Тобто, потреби у спілкуванні пов'язані із пізнавальними потребами. Комунікативна природа навчальної діяльності повинна сприяти активізації пізнавальної активності та задоволенню пізнавальних потреб.

Спілкування пронизує весь навчально-виховний процес, впливаючи на розвиток особистості студентів. Взаєморозуміння між учасниками навчально-виховного процесу розглядається як стан внутрішньої згоди, який має певні особливості, зумовлені характером і умовами навчальної діяльності. Зовнішній вияв такого стану – етичний бік спілкування, який в умовах навчально-виховної діяльності є основою для корекції поведінки педагога і студента.

Досягти взаєморозуміння можливо за наявності суб'єкт-суб'єктивного спілкування, яке передбачає діалогічну взаємодію. Метою діалогічного спілкування є цілеспрямований обмін інформацією. Оскільки навчальна діяльність без обміну інформації неможлива, процеси комунікації набувають тут особливого значення. Від ефективного їхнього здійснення залежить оволодіння студентами професійно важливими знаннями, уміннями, навичками, а також вирішення власних життєвих проблем.

Важливою умовою успішного процесу спілкування виступає ефективний стиль взаємодії учасників навчального процесу.

Аналіз процесів спілкування в ситуації у вищих навчальних закладах дає підстави визначити структурні комунікативні компоненти навчальної діяльності студентів: педагогічне спілкування як необхідна умова навчальної та педагогічної діяльності, як взаємодія між викладачем та студентами, як окремий акт спілкування; студентське міжособистісне спілкування; комунікативні

особливості студента; комунікативні особливості студентської групи; потреби у спілкуванні; комунікативні установки учасників навчального процесу; стилі спілкування; тип комунікативного зв'язку, що забезпечує рівень взаєморозуміння між учасниками навчальної діяльності; комунікативна активність.

Визначені складові перебувають у взаємодії, утворюючи цілісну систему.

Педагогічне спілкування та міжособистісні комунікативні процеси в студентських групах, перетворюючись та взаємодоповнюючи одна одну, створюють комунікативний простір для прояву активності у спілкуванні та реалізації комунікативних особливостей учасників навчального процесу. Комунікативні особливості студента та комунікативні особливості студентської групи постають як центральні компоненти всієї комунікативної природи навчальної діяльності. Реалізація комунікативних характеристик можлива за умови прояву комунікативної активності учасників навчального процесу, яка виступає основою будь-якого акту спілкування. Комунікативна природа навчальної діяльності, яка передбачає активну взаємодію учасників спілкування (як викладачів, так і студентів), сприяє підвищенню рівня пізнавальних інтересів у студентів. Якщо з якої-небудь причини відбувається порушення характерних форм людської взаємодії, то весь комунікативний процес та розкриття особистості у ньому піддаються певним деформаціям. Тому комунікативну активність можна розглядати як типовий для даної особистості узагальнений спосіб відображення та здійснення комунікативних, а через них і життєвих потреб особистості. Психологічними характеристиками комунікативної активності виступають рівень потреби у спілкуванні, комунікативні установки, спрямованість особистості у комунікативному процесі, комунікативні здібності, вміння, навички, ціннісно-сміслові орієнтації. Загалом, комунікативна активність виступає як багаторівнева категорія, що розкриває індивідуально-особистісний рівень та спосіб здійснення спілкування.

Вияви активності у спілкуванні залежать від співвідношення внутрішніх та зовнішніх чинників. До внутрішніх чинників відносять психологічні характеристики активності. Дані характеристики формуються в умовах дійових зв'язків людини із соціумом. Рушійною силою психічного розвитку як саморуху є суперечності, розв'язати які можливо завдяки активній взаємодії людини та соціального середовища. Саме індивід визначає участь у формах цілісного вияву активності, її якість. Зовнішні соціальні чинники діють на людину як стимул чи гальмо. Тобто, зовнішній комунікативний простір, педагогічне, студентське спілкування, весь навчально-виховний процес зумовлює формування комунікативної активності студентів під час навчальної діяльності.

Процеси спілкування студентів у ситуації ВНЗ, окрім міжособистісної комунікації, включають два напрями вияву комунікативної активності: як засіб оволодіння знань та як відображення цих знань і застосування їх на практиці.

Формування та вияв комунікативної активності у процесі навчальної діяльності полягає у прийнятті, засвоєнні та відображенні інформації.

В основу аналізу процесу комунікативної активності покладена модель прийняття та засвоєння особистістю цінностей, розроблена Л.Е. Орбан-

Лембрик. Процес прийняття, засвоєння та відображення інформації у практичній діяльності, за словами Л.Е. Орбан-Лембрик, відбувається в тому випадку, якщо зовнішні цінності не суперечать ціннісним орієнтаціям особистості, чи повідомлення допомагає суб'єкту задовольнити будь-які власні потреби. Разом з тим, комунікативна активність безпосередньо пов'язана із пізнавальною активністю. Засвоєння інформації відбувається тільки при виявах комунікативної активності. У випадку пасивності, байдужості – подальше опрацювання повідомлення відсутнє, а відтак не здійснюється її сприйняття чи заперечення. Тобто, при індиферентному сприйнятті інформації індивід не проявляє пізнавальної активності щодо неї. Під час активної діяльності у спілкуванні людина усвідомлює, переосмислює почуте, і, як наслідок, – сприймає чи заперечує повідомлення. В обох випадках відбувається засвоєння інформації, різниця полягає у її значущості для особистості та подальшому використанні в практичній діяльності. При сприйманні інформації повідомлення засвоюється в подальшій діяльності суб'єкта. Інформація, що заперечується, сприймається суб'єктом як така, що не відповідає системі ціннісних орієнтацій і не застосовується на практиці.

Важливою умовою ефективного процесу засвоєння інформації та її передачі відіграють комунікативні особливості учасників взаємодії. Комунікативна активність студентів реалізується в системі цільових установок, ціннісних орієнтацій, спрямованості особистості, визначаючи її мотиваційно-потребову сферу спілкування, комунікативні установки, вміння та здібності, комунікативні якості та властивості, вибір способів та стилів спілкування. Тобто, комунікативні особливості особистості є формою вияву її комунікативної активності.

Активність студентів вищих навчальних закладів проявляється у тому, наскільки глибоко він усвідомлює, виражає, оцінює та реалізує свої життєві потреби, задовольняє свої прагнення та інтереси в оволодінні знаннями та вміннями майбутньої професії. Тобто, важливим компонентом активності виступає потреба. Враховуючи реальні результати комунікативної активності, людина відчуває таке задоволення, яке піднімає активність на новий рівень, розвиває нові комунікативні мотиви, вдосконалює здатність саморегуляції в процесах спілкування. Задоволення у спілкуванні одних потреб виступає основою актуалізації нових потреб.

Загалом, розглядаючи потребу у спілкуванні як мотиваційну основу комунікативної активності, можна стверджувати, що низький рівень потреби у спілкуванні спричиняє низьку комунікативну активність, високий рівень сприяє зростанню комунікативної активності.

Результати теоретичного аналізу комунікативних особливостей дозволяють визначити ті, що відображають спрямованість особистості на спілкування, наявність комунікативних знань, умінь, навичок, суб'єкт-суб'єктну взаємодію, соціально-перцептивних здібностей, гуманістичні комунікативні установки, комунікативну культуру і забезпечують успішність, ефективність комунікативного процесу, досягнення мети спілкування та вирішення комунікативних завдань.

Під комунікативними особливостями, що перешкоджають процесу спілкування, можна розглядати ті характеристики, які відображають недостатній рівень розвитку комунікативних знань, умінь, навичок, культури спілкування та комунікативної активності загалом.

Узагальнення теоретичних розвідок науковців дозволило виділити низку характерних особливостей вияву комунікативної активності:

- комунікативні установки як внутрішній стан готовності до процесу спілкування, як стійке переконання при погляді на себе та партнера зі взаємодії;
- потреба у спілкуванні як мотиваційна основа комунікативного потенціалу;
- комунікативні здібності, вміння, навички, якості та властивості, що відображають прояви комунікативних особливостей;
- стиль взаємодії як сукупність конкретних методів, способів і засобів реалізації комунікативної активності особистості в певній ситуації спілкування.

Отже, комунікативна активність при організації процесів спілкування має значну вагу у навчальній діяльності та пізнавальній активності. Недостатній рівень розвитку комунікативної активності перешкоджатиме ефективності процесу спілкування, засвоєнню нової інформації та пізнавальної активності.

Оптимізація комунікативної активності студента та її складових є необхідною умовою успішності спілкування та ефективності навчальної діяльності. Проблема спеціальної комунікативної підготовки в системі професійного становлення випускника вищої школи пов'язана з усвідомленням тієї ролі, яку виконує спілкування у власне навчальній діяльності, у подальшій фаховій діяльності, у взаємодії між людьми в цілому.

Отже, комунікативна активність виступає головною, невід'ємною характеристикою особистості як суб'єкта спілкування.

Рівень потреби у спілкуванні виступає компонентом комунікативних особливостей особистості, визначаючи її комунікативну активність та є одним із комунікативних компонентів навчальної діяльності.

Комунікативні складові навчальної діяльності перебувають у взаємозв'язку, утворюючи цілісну систему, в межах якої реалізується комунікативна активність студентів, виступає засобом оволодіння знаннями та застосування їх у практичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блінова О.Є. Формування відкритості до спілкування у майбутнього вчителя: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – К., 2006. – 16 с.
2. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителей и родителей. – М.: Просвещение, 1987. – 207 с.
3. Косова Н.М. Формирование коммуникативной активности будущего учителя: Дис. ... канд. психол. наук. – М., 1988. – 258 с.
4. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. – М.: Педагогика, 1986. –

143 с.

5. Рыжов В.В. Психологические основы коммуникативной подготовки: Автореф. дис. ... докт. психол. наук. – М., 1995. – 37 с.
6. Терещук С.В. Комунікативні чинники професійної педагогічної діяльності // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Видавництво «Плай» Прикарпатського університету, 1999 – Вип. 3 – Ч. 1.